

prof. dr hab. Elżbieta Karolak
dyscyplina artystyczna: instrumentalistyka

Poznań, 23.09.2022r.

Akademia Muzyczna im. I.J.Paderewskiego

ul. Św. Marcin 87, 61-808 Poznań

tel. 607 033 273

elkar3@wp.pl

Recenzja pracy doktorskiej mgr. Tomasza Zebury

**„Problematyka wykonawcza dzieł organowych Augusta Gottfrieda Rittera
w kontekście źródeł inspiracji stylistycznych kompozytora”**

**sporządzona na zlecenie Rady Wydziału Fortepianu, Klawesynu i Organów
Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina w Warszawie**

**w związku z przewodem na stopień doktora sztuk muzycznych w dyscyplinie
artystycznej instrumentalistyka, specjalność – gra na organach**

wszczętym uchwałą z dn. 26.02.2019 roku

w trybie przewidzianym ustawą z dnia 14.03.2003 *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*, (t.j. Dz.U. 2017 poz. 1789 z późn. zm.) oraz Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19.01.2018 roku w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz.U. 2018 poz. 261).

Do nadesłanego mi przez Przewodniczącą Rady Dyscypliny Artystycznej, prof. dr hab. Pawła Łukaszewskiego pisma sygnowanego datą 23.05.2022 roku informującego o wyznaczeniu mnie recenzentem w/wym. pracy doktorskiej zostały dołączone następujące dokumenty:

1. Kopia uchwały nr 14/2019 podjętej 26.02.2019 przez Radę Wydziału Fortepianu, Klawesynu i Organów UMFC w Warszawie, informującej o wyznaczeniu mnie recenzentem rozprawy doktorskiej mgr. Tomasza Zebury.

2. Praca doktorska mgr. Tomasza Zebury.

Liczba uprawnionych członków Rady w dn. 26.02.2019 roku wynosiła 19 osób. Na posiedzeniu było obecnych 10 uprawnionych członków Rady. Oddano 10 głosów ważnych, w tym 10 za, 0 przeciw, 0 wstrzymujących, 0 nieważnych. Quorum głosujących podczas podejmowania w/w uchwały zostało zachowane. W świetle ustawy z dnia 14 marca 2003 roku art. 14 ust. 2 p. 1 Rada Wydziału podjęła prawomocną uchwałę o wyznaczeniu recenzenta.

Podstawowe dane o Kandydacie

Tomasz Zebura (ur w 1990 r. w Warszawie) jest absolwentem kilku renomowanych uczelni muzycznych: Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina w Warszawie (organy – prof. Józef Serafin, prof. Magdalena Czajka, ad. Bartosz Jakubczak, ad. Jarosław Wróblewski), Musikhochschule Lübeck (klasa prof. Arvida Gasta) i Hochschule für Musik we Freiburg (Soloist Diploma w klasie organów prof. Martina Schmedinga). Był też uczestnikiem programu Erasmus w Musikhochschule Lübeck.

W 2013 został stypendystą Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz niemieckiego Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD).

W latach 2014-2016 (studia we Freiburg) współpracował z Philharmonisches Orchester Freiburg.

W 2017 roku ukończył dwumiesięczny kurs dyrygowania i prowadzenia zespołów muzycznych w Hochschule für Musik w Bazylei.

W 2018 roku otrzymał dyplom wieńczący trwające 2 lata studia uzupełniające na kierunku Kirchenmusik w Hochschule Luzern w Szwajcarii.

Jako solista i kameralista występował w Polsce, Niemczech, Francji, Szwajcarii, Wielkiej Brytanii, Litwie i Rosji biorąc również udział w licznych prawykonaniach utworów kompozytorów współczesnych (Sawa, Zalewski, Słotwiński). Współpracował z orkiestrami i zespołami wokально-instrumentalnymi: Ad hoc Ensemble, Philharmonisches Orchester Freiburg, Kammerorchester Zürich-Affoltern, Sinfonietta Höngg, Orchesterverein Oerlikon.

Jako muzyk kościelny działał we Freiburg (Thomaskirche), Bad Krozingen (Christuskirche), Bazylei (St. Josef Kirche) i Zurychu (St. Josef Kirche). Obecnie pracuje w kościele reformowanym w Bubendorf w okręgu Bazylea jako główny organista oraz St. Katharina Kirche w Zurychu-Affoltern jako drugi organista i organista chóralny. Kultuwyje organową i wokально-instrumentalną muzykę liturgiczną oraz improwizację.

Mgr T. Zebura jest laureatem nagród na prestiżowych konkursach organowych:

- III nagroda na Ogólnopolskim Konkursie Organowym Mendelssohn-Eben w Krakowie
- I nagroda na III Akademickim Konkursie Organowym "Romuald Sroczyński in

memoriam" w Poznaniu 2012

- III nagroda na III Międzynarodowym Konkursie Organowym im. Jana Kucharskiego w Łodzi 2014

•

Zgodna z wymogami formalnymi praca zawiera się w formie dzieła artystycznego (nagranie CD) i jego opisu (praca pisemna).

Na dzieło artystyczne składają się utwory organowe Augusta Gottfrieda Rittera zarejestrowane na dwóch płytach CD:

CD 1

1. Fuga B-dur „nach Händel”
2. Sonata d-moll op. 11
3. Fuga c-moll
4. *Jesu, meine Freude* op. 9 nr 2
5. *Gib dich zufrieden und sei stille* op. 9 nr 3
6. Toccata d-moll
7. Sonata e-moll op. 19

CD 2

1. Sonata a-moll op. 23
2. *Ach was soll ich Sünder machen* op. 25 nr 1
3. *Wer nur den lieben Gott läßt walten* op. 25 nr 3
4. Sonata A-dur op. 31

Tomasz Zebura – organy

Adam Tański, Jarosław Tarnawski – asystenci

realizacja nagrania – Jarosław Tarnawski

Nagrania zostały zrealizowane w kościele św. Bartłomieja w Pasłęku odpowiednio w dniach 31.10 i 09.2020 roku na organach Andreasa Hildebrandta zbudowanych w latach 1717-1719.

temperacja stroju: Neidhardt große Stadt (1724)

wysokość stroju: $a' = 465$ Hz przy temp. 18° C

Zamieszczony we wstępie pracy fragment artykułu opublikowanego przez Augusta Gottfrieda Rittera w czasopiśmie „Urania” znakomicie uzasadnia zainteresowanie Doktoranta tym kompozytorem. Wyłania się bowiem z tego tekstu obraz artysty niezwyklego – jednocześnie humanisty, filozofa, przekonanego o nierozzerwalności dzieła z „...obrazem ducha”. Ten zaś kształtowany przez warunki życia, jego konieczności i możliwości, także zainteresowania, odcisnął głębokie piętno na

wszystkich formach aktywności twórczej Rittera - kompozytora wirtuoza, muzykologa, pedagoga i autora dzieł *Zur Geschichte des Orgelspiels* oraz *Die Kunst des Orgelspiels*

W swojej pracy doktorskiej (dzieło i opis) Pan mgr Tomasz Zebura podjął się przeprowadzenia eksperymentu naukowego polegającego na zbadaniu możliwości skutecznego wykonania dzieł organowych A.G. Rittera na instrumentarium osiemnastowiecznym. Inspiracje twórcze kompozytora sięgają bowiem epoki baroku (zarówno stylistycznie jak formotwórczo), jednakże dziewiętnastowieczna współczesność otworzyła przed nim nowe perspektywy zbliżające m.in. do estetyki Felixa Mendelssohna i Ferencza Liszta. Ritter wyciągnął również własne wnioski, dając poważny impuls rozwojowy romantycznej sonacie organowej, co Doktorant znakomicie wykazał w niniejszej pracy. Rozważając wszystkie wpływy, mgr Zebura na ponad 200 stronach szczegółowo opisuje i analizuje język muzyczny kompozytora, docierając do jego źródeł zawartych zarówno we własnych publikacjach kompozytora, jak i zebranej niezwykle obszernej bibliografii (80 pozycji książkowych, w tym jedynie cztery polskojęzyczne, 95 niemieckojęzycznych czasopism muzycznych, strony internetowe). W skład pracy wchodzi również aneks zawierający dwa katalogi wydanych dzieł A.G. Rittera (oprac. R. Palme i oprac. W. Gottschalg), wykaz udokumentowanych koncertów wraz z datą, miejscem i wykonanym programem oraz katalog odpisów manuskryptów dzieł organowych będących w posiadaniu A.G. Rittera.

Dzieło artystyczne

W skład dzieła artystycznego wchodzi wszystkie sonaty organowe (d-moll op. 11, e-moll op. 19, a-moll op. 23, A-dur op. 31), dwie fugi (B-dur „nach Händel” i c-moll), Toccata d-moll oraz cztery opracowania chorałowe o różnym charakterze (tytuły wymienione w początkowym fragmencie recenzji).

Interpretację p. Zebury odbieram jako rzetelną, w kwestii wyrazu artystycznego podążającą za preferencjami deklarowanymi przez Rittera – sugestywną lecz wyważoną zarówno w epizodach lirycznych, jak wirtuozowskich. Kompozytor wielokrotnie podkreślał wartość gry klarownej, czytelnej dla słuchacza. Jeden z recenzentów wyraził się o Ritterze, że jego „... piękny talent (...) „niezachwianie rozwija się na klasycznym gruncie”, jednocześnie relacja z innego koncertu donosi o wykonaniu własnego

preludium przepełnione „siłą, ogniem i pomysłowością”. Oznaczenia zawarte w kompozycjach wskazują, że gra Rittera odznaczała się dużą pomysłowością artykulacyjną i registryjną – potwierdzały to entuzjastyczne doniesienia prasowe.

Nagrania mgr. T. Zebury cechują się dbałością o czytelność przekazu muzycznego. Przy pierwszym słuchaniu trochę brakowało mi szerszej amplitudy doznań emocjonalnych - dopiero lektura części opisowej pozwoliła przypuścić, że wykonawca dostosował swój muzyczny temperament do „klasycznego” wzorca interpretacji ritterowskiej. Wykonania obu fug cechuje zdyscyplinowane umiarkowane tempo, artykulacja sprzyjająca jasności wypowiedzi, nieprzeładowana registracja. Mały niedosyt wykonania budzą: pominięcie retorycznego wydzwiku końcowego odcinka fugi B-dur (zmiana faktury na akordy przedzielane pauzami) i brak przygotowania zmiany tempa na *adagio* w fudze c-moll (zbyt wolne *adagio*..). W fudze B-dur wkradł się też drobny błąd tekstowy (s.20 IV system - w sopranie zagrane *as*'' zamiast *a*).

Toccata d-moll została wykonana zgodnie z kanonem barokowej formy nawiązującej do D. Buxtehudego. Przejrzysta artykulacja pozwala śledzić strukturę, pozostając w zgodzie z cytowanymi wyżej zaleceniami Rittera. Stanowi ona również zaletę wykonania preludium chorałowych, stanowiących „...muzyczny komentarz..” (określenie Autora) nastroju i charakteru pieśni. Dostojne *Jesu, meine Freude* wybrzmiewa klarowną registracją, w *Gib dich zufrieden..* i *Ach, was soll ich...*”Doktorant ciekawie rysuje odrębne plany dźwiękowe, które jednak chciałoby się usłyszeć w trochę bardziej giętkiej narracji. Bardzo dobrze odbieram natomiast zdecydowaną interpretację ostatniego chorału, *Wer nur nur den lieben Gott..*

Sonaty. W swoim opisie tej formy Ritter co prawda postuluje jej ułomność w zastosowaniu do organów, stwierdzając wręcz: „Brak giętkości i sztywność dźwięku organów nie pozwala na tak zwane przyjemne i melodyjne granie”, jednak na szczęście w innym miejscu podkreśla, że „...faza musi być plastyczna, przejrzysta, zrozumiała dla słuchacza”. W Sonatach wykonywanych przez Doktoranta mamy do czynienia z plastyczną, czytelną narracją wspomaganą odpowiednią registracją. Szczególnie dobrze wypadają fragmenty trudne technicznie dzięki doborowi stosownych temp, które w

większości przypadków nie umniejszając wirtuozerii dają komfort przemysłanej interpretacji, dostosowanej również do akustyki wnętrza.

Bardzo korzystnie odbieram każde z trzech sugestywnie wykonanych *Allegro* w Sonacie d-moll op. 11 (trochę szkoda, że w pierwszym ucierpiały pauzy między akordami). Obie części *Andante* z tej Sonaty zostały zagrane z dyskretnym wyczuciem, być może drugie *Andante* mogło popłynąć z wyraźniejszym *con moto*.

Rozpoczynające Sonatę e-moll op. 19 *Rasch und entschlossen* zostało ujmująco zróżnicowane z jego refleksyjnym drugim odcinkiem utrzymanym w dynamice *mf*, który - trzykrotnie rozpoczynany tym samym motywem - przeprowadza narrację ku następnej części, *Ruhige Bewegung*. W dalszym przebiegu tego odcinka Doktorant ciekawie poprowadził pełną niuansów narrację zgodnie ze wskazaniem kompozytora. Powstaje pytanie, czy ostatni odcinek, *Rasch und feurig*, został świadomie utrzymany w tempie początkowym z potrzeby zachowania czytelności przekazu w dostępnej akustyce kościelnego wnętrza... W moim przekonaniu w miejscu oznaczenia zmiany manualu na II można było utrzymać dotychczasowe tempo (nie zdecydowanym ładunku dramatycznym).

Z satysfakcją wysłuchałam interpretacji Sonaty a-moll op. 23. Doktorant idealnie wyeksponował finezyjną formę dzieła, prezentując jego wszystkie atuty: wirtuozerię, recytatywność, melancholijną idylliczność i monumentalizm.

Pewien niedosyt budzi natomiast wykonanie Sonaty A-dur op. 3. Jej początkowy fragment, *Ruhig und heiter*, chciałoby się usłyszeć w wypowiedzi bardziej osobistej, swobodniejszej agogicznie. Zabrakło też wewnętrznego zróżnicowania, zaznaczonego przez kompozytora zmianami dynamiki i faktury. Ten defekt utrzymał się praktycznie w całym utworze – jedynym czynnikiem różnicującym poszczególne wariacje na temat pieśni niderlandzkiej była registracja. W efekcie otrzymaliśmy tzw. wykonanie „akademickie”.

Pragnę zauważyć, że formułowane uwagi są zawsze przejawem osobistego punktu widzenia recenzenta i także w tym przypadku nie umniejszają w istotny sposób wartości zarejestrowanego dzieła muzycznego.

Praca pisemna – opis dzieła

W pracy pisemnej stanowiącej opis dzieła Autor odnosi się do wszystkich aspektów życia i aktywności twórczej A.G. Rittera, dając tym samym pełny obraz jego osobowości i źródeł inspiracji zgodnie z wielokrotnie powtarzaną deklaracją kompozytora, że artystę kształtuje wszystko, co go otacza i w czym uczestniczy. Zapewne z tego wynika szczególna rozległość poruszanych zagadnień przygotowujących centralną część pracy pisemnej - od szczegółowo przedstawionej biografii kompozytora poprzez istotne zagadnienia dotyczące kultury koncertowej, muzyki i kompozycji organowej w XIX wieku, aktywność koncertową, muzykologiczną, wydawniczą i pedagogiczną Rittera oraz jego odniesienie do J.S. Bacha. Na uwagę zasługuje szczegółowy opis instrumentarium, które pozostawało do dyspozycji kompozytora.

Kolejność utworów zarejestrowanych przez mgr. T. Zeburę została uporządkowana według prawdopodobnej chronologii ich powstawania i z dużym prawdopodobieństwem obrazuje zmiany stylu kompozytorskiego A.G. Rittera. Posługując się niezwykle rozległą wiedzą zaczerpniętą z licznych źródeł literaturowych (pozycje książkowe, artykuły naukowe), Doktorant kreśli tło historyczne i muzykologiczne każdego z nagranych utworów. Analiza formalna i bogactwo odniesień do innych kompozytorów są imponujące - co prawda z niektórymi odniesieniami trudno mi się zgodzić, ale nie zmienia to mojego uznania dla dociekliwości Doktoranta.

I tak: oczywiste jest nawiązanie *Andante* z Sonaty d-moll do *Adagio* BWV 564 J.S. Bacha, ciekawie prezentuje się również teza o inspiracji w tej części muzyką w stylu *Sturm und Drang*. Trudno mi natomiast skojarzyć początkową figurację w Sonacie e-moll z początkiem Toccaty C-dur BWV 566 Bacha – podobne przebiegi można znaleźć także u innych kompozytorów epoki baroku. Doktorant słusznie zauważa skojarzenie części *Ruhige Bewegung* w tej Sonacie z liryką F. Mendelssohna. Jednakże kontekst przebiegów gamowo-akordowych w odcinku *Lebhafter* w mojej opinii nie prowadzi słuchacza ku Preludium BWV 532 J.S. Bacha, w którym pochod gamowo-akordowy w tonacji D-dur nie stanowi akompaniamentu, lecz pozostaje w dialogu naprzemiennym z

sygnałami akordowymi. Opisowi Sonaty e-moll, obfitującej w trudne przebiegi w pedale, towarzyszy znakomity cytat z *Die Kunst des Orgelspiels* o grze pedałowej i jej aplikaturze. W omówieniu Sonaty a-moll, najbardziej z wszystkich rozbudowanej, bliskie mi są przywoływane odniesienia do Sonaty f-moll F. Mendelssohna i Fantazji Chromatycznej J.S. Bacha. Propozycje wykonawcze przedstawione na barokowych organach Hildebrandta eksponują przekonująco zarówno kształtowanie się formy jak niuanse ekspresji i świadczą również o dużym doświadczeniu Doktoranta w zakresie kształtowania szaty brzmieniowej wykonywanych utworów.

Konkluzja

Przedstawione przez mgr. Tomasza Zeburę dzieło artystyczne trafnie obrazuje przemianę stylu kompozytorskiego Rittera w stronę romantycznej ekspresji, której udziałem w przypadku sonat stało się przeobrażenie formy w kierunku zbliżonym do lisztowskiej fantazji. Bogactwo i dogłębność wykorzystania zebranych materiałów oraz szczegółowość argumentacji dotyczącej rozstrzygnięć wykonawczych oceniam bardzo wysoko. W mojej opinii praca jest kompletna i po dokonaniu niezbędnych adaptacji wydawniczych zasługuje na publikację książkową. Spełniając wymóg formalny stwierdzam, że praca doktorska p. mgr. Tomasza Zebury rozwiązuje oryginalny problem. Autor wykazuje rozległą wiedzę teoretyczną w reprezentowanej przez siebie dziedzinie oraz umiejętność samodzielnej pracy artystycznej, a więc spełnia wymogi artykułu 13 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dn. 14.03.2003r.

Na podstawie powyższej konkluzji wnoszę o podjęcie dalszych kroków postępowania przewidzianego w/wym. ustawą o uzyskanie stopnia naukowego doktora.

Pracę doktorską p. mgr. Tomasza Zebury z uznaniem i satysfakcją przyjmuję.

prof. dr hab. Elżbieta Karolak